

ŽMOGAUS IŠORINIŲ SAVYBIŲ APIBŪDINIMAS KAI KURIAIS ZOOMORFIZMAIS

Gražina ROSINIENĖ

Šiame straipsnyje aprašomos miško žvėris reiškiančių žodžių perkeltinės reikšmės¹, vartojamos žmogaus išorei apibūdinti lietuvių kalboje; be to, parodoma, kaip tos reikšmės realizuojamos kalboje² ir kokį atspalvį (menkinamąjį ar maloninį) jos turi. Pirmajame skyrelyje nagrinėjami zoomorfizmai³, apibūdinantys apskritai žmogaus išvaizdą ir atskiras jo kūno dalis, pvz.: plaukus, akis ir pan. Antrajame skyrelyje aptariami zoomorfizmai, apibūdinantys žmogaus sudėjimą (kompleksiją), t. y. ūgį ir svorį. Minėtosios reikšmės analizuojamos, pateikiant visus modelius, kurie užfiksuoti „Lietuvių kalbos žodyno“ I–IX t., X–XI tomų rankraščiuose ir karto-tekoje (raidės S-Z), be to, grožinėje literatūroje⁴.

I. Bendroji žmogus išvaizda

1. Tarp negausių lietuvių kalbos zoomorfizmų nepatraūkliai, negrąžiai žmogaus išvaizdai apibūdinti minėtini beždžionės⁵ pavadinimai: *beždžionė (malpa, nalpa)*. Kadangi tiek anatomiškai, tiek fiziologiškai beždžionė yra panašiausia į žmogų, tai žmogui ji ir atrodo kaip jo paties karikatūra. Todėl daugelyje kalbų ‘beždžionė’ funkcionuoja kaip negražumo, biauromo simbolis⁶. Ir lietuvių kalboje yra vienas kitas palyginimas, susijęs su negražia beždžionės išvaizda, pvz.: *Dvi nedidelės pergamentinės ausys kyšo tarp plaukų ir iš užpakalio daro generolą panašų į beždžionę*

¹ Vienos perkeltinės reikšmės būna uzualinės (simbolinės), kitos – okazionalinės. Uzualinės yra tam tikroje kalbinėje visuomenėje nusistovėjusios, priimtos reikšmės, o okazionalinės – atsitiktinės, atitinkamo konteksto sąlygotos, rodančios tam tikrą nukrypimą nuo priimtos kalbos normos. Tačiau rasti aiškius kriterijus joms atskirti nėra lengva, nes „kiekvienas okazionalinės vartosenos pakartojimas linkęs stabilizuoti tą divergentišką reikšmę, kol ji pagaliau gali tapti sistemos dalimi“ (L. Zgusta. *Manual of Lexicology*. Praha, 1971, p. 57). Be to, tarmės sistemos požiūriu tam tikras zoomorfizmas gali būti simbolis, pvz., varniškių tarmėje *šėrnas, -a* (apie kietus plaukus), o bendrines kalbos sistemos požiūriu – okazionalizmas. Tas pat pasakytina ir apie individualius literatūrinius simbolius, kurie šiame straipsnyje taip pat laikomi okazionalizmais (plg. Vaižganto pavartotą žodį *stumbras*, reiškiantį tvirtumą, galią: *O jūs, vyrai stumbrai, į darbą /.../*).

² Zoonimų perkeltinės reikšmės realizuojamos palyginimu ir metafora. Metafora gali būti daiktavardis, sudurtinio daiktavardžio komponentas, būdvardis, prievieksmis, veiksmazodis ir žodžių junginys (frazelogizmas).

³ Dėl terminų *zoomorfizmas, zoonimas* žr. Ф. А. Литвин. Об изучении зооморфных характеристик. — В кн.: В помощь преподавателю иностранных языков. Вып. 5. Новосибирск, 1974, с. 81–93.

⁴ Sutrumpinimai tokie pat, kaip „Lietuvių kalbos žodyne“.

⁵ Kadangi *beždžionė* yra skolinys (žr. FrnWI42), o pats gyvūnas taip pat nėra vietinis, tai šio žodžio perkeltinės reikšmės lietuvių kalboje, be abejo, nėra grynai lietuvių kalbos faktas; be to, perkeltinė *beždžionės* vartoseną yra palyginti skurdi.

⁶ R. Riegler. *Das Tier im Spiegel der Sprache*. Dresden und Leipzig, 1907, S. 2.

A. Vien. Apie negražų vyrą sakoma *Ans atrodo kaip bezdonė* Klp. Analogišką reikšmę turi būdvardis *beždžioniškas*, prievoksmis *beždžioniškai*. Veiksmazodis *beždžionėti* reiškia darytis panašiam į beždžionę.

2. Dažnai žmogus išvaizda apibūdinama, nurodant atskiras kūno detales – plaukus, veido brouzus, dantis, akis, nosį ir ausis. Ir šio tipo zoomorfizmai paprastai turi menkinamąjį atspalvį.

2. 1. *Plaukai*. Zoomorfizmais apibūdinamos šios plaukų ypatybės: gausumas, pasišiaušimas, kietumas (šurkštumas)⁷ ir spalva.

Smarkiai apžėlęs žmogus lyginamas su meška, pvz.: *Apžėlęs kai meškų patinas* Sln; *Apžėlęs visas kaip meškuitis* Lnkv; *Koks tu apželtkojis – kojos kaip meškos* Skr; *Apželtarankis kai meška* Ds. Žmogus ilgais, susivėlusiais plaukais pavadinamas *meškakudliu*, -e Skr, vyras pasišiaušusiais plaukais – *briedžgalviu* rš, žmogus šurkščiais plaukais – *briedplaukiu*, -e Sb.

Ežio kailio dygumas lėmė ir jo pavadinimo perkeltinę vartoseną. Žmogus, kurio plaukai labai pasišiaušę, dygūs, palyginamas su ežiu, pvz.: *Pasišiaušęs kai ežys* Sln; *Neisim daugiau pas tėtę, jo burna dygi kaip ežio* P. Cvir. Metafora *ežiokas* reiškia pasišiaušėlį, pvz.: *Ko čia lendi, ežiokel* (apie vaikus) Šts. 'Ežys' vartojamas ir kaip tam tikras terminas trumpai apkirptų plaukų šukuosenai apibūdinti, pvz.: *Aš paliečiau [...] trumpai apkirptą eželiu apskritą vaiko galvą* P. Cvir; *Ežio stilium sugulusiai plaukais padaras*. *Atrodė, kad dievas jį lipdė, būdamas labai blogos nuotaikos* P. Cvir.

Voverės įvaizdis vartojamas plaukų spalvai apibūdinti. Apie žmogų rusvais plaukais sakoma: *Jos plaukai tai kaip vovers* Gs, rudų plaukų žmogus ir tiesiog pavadinamas *voveraite* Nč. Tą patį reiškia ir *voveriškas*, pvz.: *Tu, bra, savo voveriškus plaukus kavok po kepure, ba ir tave pramins voveraite* Nč. Ilgi, tankūs rudi ūsai gali būti palyginti su voverės uodega, pvz.: *Ūsuose, kurie buvo panašūs į dvi rudas voverės uodegas, visuomet slypėdavo pakankama maisto atsarga musėms* P. Cvir.

2. 2. *Veidas*. Žmogaus veido forma (rečiau išraiška) apibūdinama keliais zoonimais, kurių vartoseną yra daugiau okazonalinė, negu simbolinė.

Beždžionės „veido“ muskulatūra yra kaip žmogaus, todėl ir būdvardis *beždžioniškas*, ir abstraktus daiktavardis *beždžioniškumas*, ir prievoksmis *beždžioniškai* kartais taikomi žmogui, pvz.: *Didelis veido muskulų judrumas teikė jo veidui kažkokią beždžioniškumą* rš; *pakartoj Gediminas, jausdamas, kad [...] veidas darosi beždžioniškai negražus* J. Avyž. Pailgos formos veidas lyginamas su lapės snukiu, pvz.: *Juos priėmė sausas akiniuotas žmogelis pailgu lapės veidu* J. Avyž., o smulkus, siauros formos atsikišęs veidas – su ežio snukučiu, pvz.: *Jo ežiškas snukutis pabalo iš piktumo* rš. Analogiškai yra *kiškiagalvis*, -ė, *kiškiasnukis*, -ė LKŽ.

2. 3. *Lūpos*. Negražioms, nepatrauklioms lūpoms apibūdinti dažniausiai vartojamas kiškio (zuikio) įvaizdis. Vyras ar moteris atkištomis lūpomis pavadinami *zuik(ia)snukiais*, -ėmis, *zuik(ia)zūbiais*, -ėmis, pvz.: *Jos visos mergučės tokios zuiksnukės, atkištom burnom* Skr. Įgimtas nenormalus žmogaus viršutinės lūpos perskilimas vadinamas *kiškio lūpa* (med) LKŽ. Kiškio skelta lūpa atsispindi ir lietuvių liaudies pasakoje (LPK 70), kurios motyvai jaučiami palyginime *Nekiketok kaip koks kiketa – dar lūpos pliš kaip zuikto* Brt. Plačios lūpos metaforiškai pavadinamos *zuikiškomis*, pvz.: *Krizas, lyg diedukas iš pasakos, šypsosi plačiomis*,

⁷ Šerno išvaizda, ypač dygūs, kieti jo šeri i, buvo pagrindas atsirasti varniškių būdvardžiui *šernas*, -à žmogaus kietiems plaukams apibūdinti, pvz., *Jono galva tokia šerna, kad nė šukos neima* Varn.

zuikiškomis beusėmis lūpomis P. Cvir. Žmogus plačia, negražia šypsena gali būti palygintas su šikšnosparniu, pvz.: *Alyzas tik dairėsi aplink, ausis pastatęs, išsišiepęs visa burna lyg šikšnosparnis* J. Balt.

2. 4. Dantys. Žmogaus dantų formą ir retumą apibūdinančių zoomorfizmų lietuvių kalboje labai mažai.

Šeškadantis yra retų dantų (Šts) arba stambių, didelių, arklinių dantų (Krok) žmogus. Dideli, ilgi žmogaus dantys kartais palyginami su vilko, pvz.: *Jo dantai kaip vilko* Lp; *Kaip išsišiepti, tai dantiščiai kaip vilko* Arm. Analogiškos reikšmės yra *vilkadantis*, pvz.: *Neprižiūrėjo vaikui dantų ir užaugo tokie keli vilkadančiai* Brt. Mažų vaikų priešakiniai dantys kartais vadinami *voverais* Rod. Tačiau voverės įvaizdžiu dažniau apibūdinamas pats kramtymas, o ne dantų išvaizda. Tad ir vaiko įprotis graužti kietus daiktus ar greitai ką kramtyti lyginamas su panašia voverės ypatybe, pvz.: *Ko grauži kaip voverė: dantis išsilauši* Grž; *Ką čia krumpsoji kaip voveris riešutus!* Rnv; *Jis kruša saldinius kaip voverė riešutus* Lš.

2. 5. Akys. Žmogaus akys, žvilgsnis ypač atspindi charakterį, nuotaiką, savijautą. Tačiau lietuvių zoomorfizmai, apibūdinantys žmogaus akių formą, žvilgsnį ir regėjimą, yra palyginti negausūs.

Žvairų akių žmogus vadinamas *kiškiaakiu*, -e, pvz.: *Atimk iš po kojų užėtką, ba tas kiškiaakis eidamas razlies vandenį* Arm, mažų akių žmogus pavadinamas *kurmakiu*, -e, pvz.: *Nu, ką tavo kurmakė beveikia?* Užv. Dėl kurių nors priešasčių atviromis akimis miegantis žmogus lyginamas su kiškiu⁸ (zuikiu), pvz.: *Tėvas kartą užsimojo pagaliu, tas ir išsigando, nebeužsimerkia nuo to laiko. Miega kaip kiškis* J. Balt; *Jis miega kaip zuikis su atdaromis akimis* Sg, arba toks žmogus pavadinamas *zuikakiu*, pvz.: *Miegt kaip zuikakis neužsimerkęs* Šts.

Lietuvių tarmių posakiuose savaip atsispindėjo vilko akių ir žvilgsnio ypatybės. Apie paniurėlių žmogų pasakoma: *Kurs žmogus [...] turi akis nuneręs, nudilbęs kaip vilkas, tas dilba* J; *Bijo akių pakelti kaip vilkas* Sb; *Ko čia dabar dėbsai lyg vilkas* Plv. Piktas, skvarbus, kerštingas žvilgsnis gali būti palygintas su vilko arba lūšies žvilgsniu, pvz.: *Akys kaip vilko: kad primanytų, su kaulais tave sutriuškintų* KrvP (Lš); *Akys kaip vilko žaižaruoja* Žem; *Ir vėl jis [...] bado akių ylomis, [...] jos žiba tamsoje kaip angliai, kaip lūšio...* Vaižg. Žmogaus akių liguistas žvilgsnis kartais lyginamas su vilko akių blizgesiu, pvz.: *Beliko vienos tos pačios gražios, mėlynos akelės, bet ir tos dabar karščiu blizgėjo kaip vilkioko* Vaižg.

Kurmio akumas lietuvių kalboje yra simboliškas. Šio gyvūno pavadinimu apibūdinamas tiek fizinis, tiek dvasinis akumas, pvz.: *Užsimerkęs kaip kurmis* Pp; *Nemato kaip kurmis šviesoj* Šll; *Pamatymui svetimų ydų akis turim, į savąsias kaip kurmiai užsimerkę žiūrim* rš. Analogišką reikšmę turi būdvardis *kurmiškas*, -a, prievaismis *kurmiškai*.

2. 6. Nosis, ausys. Lietuvių kalboje yra tik keletas zoomorfizmų, apibūdinančių kitas žmogaus veido dalis: nosį, ausis.

Trumpanosis vaikas palyginamas su beždžioniuku (nalpiuku), pvz.: *Toks trumpanosis, kaip nalpiukas* Žsl, o suaugęs žmogus pavadinamas *kurmnosiu*, -e LKŽ arba *vovernosa*, *voversnukiu*, -e Lnkv.

⁸ Saugodamasis priešų, kiškis dažnai priglunda prie žemės, ir sustingusią jo pozą žmonės laiko miegu. Iš čia atsirado pasaka, kad kiškis miegas atviromis akimis (B. Grzimek. Enzyklopädie des Tierreiches, XII. Säugetiere 3. Zürich, 1972, S. 422).

Kartais žmogaus ausų forma palyginama su kurmio, pvz.: *kurmausis*, -ė LKŽ, arba kiškio ausimis, pvz.: *Jo ausys atsilopiniosios, beveik stačios kaip zuikio* Nm. Kiškio ausys yra svarbiausias jo jutimo organas. Ilgos, judrios, pasukamos į visas puses, jos pačios savaime byloja apie tobulą klausą⁹. Taigi kiškio įvaizdis vartojamas ausylam ir budriam žmogui apibūdinti, pvz.: *Tai ausys kaip zuikio!* Skr; *Budrus kaip kiškis pakrūmėje* KrvP (Nm); *Aš kiškio klusnumo: kad tik kas krepšt – aš ir gyvas* Rz.

Aptarus bendrąją žmogaus išvaizdą apibūdinančius zoomorfizmus, galima padaryti šias išvadas:

1. Kaip matyti (žr. lentelę Nr. 1), zoomorfizmas, turįs nors vieną uzualinę reikšmę, turi ir okazionalių reikšmių.

2. Kai kurie zoomorfizmai turi kelias uzualines reikšmes, iš kurių viena (arba dvi) – pagrindinė ir viena (arba dvi) – šalutinės. Pavyzdžiui, 'ežio' pagrindinė reikšmė – pasišaušimas, šalutinė – trumpų plaukų šukuosena; 'kiškio' pagrindinė reikšmė – laikytinas žvairumas ir ausylumas, šalutinėmis – skelta lūpa, atviros akys (miegant); 'vilko' pagrindinė reikšmė – paniuręs žvilgsnis, šalutinė – dideli, ilgi dantys; 'voverės' pagrindinė reikšmė – greitas kramtymas (graužimas), šalutinė – ruda spalva (rudumas).

3. Be to, minėtųjų reikšmių zoomorfizmai neturi semantinių opozicijų. Pavyzdžiui, 'beždžionė' yra negražumo (biaurumo) simbolis, o jos opozicija gražumas nagrinėjamaisiais zoonimais neapibūdinama.

II. Žmogaus sudėjimas

Tarp gausių metaforų ir palyginimų žmogaus sudėjimui apibūdinti deramą vietą užima zoomorfizmai, nurodantys žmogaus didumą, tvirtumą, mažumą, menkumą, storumą ir lieknumą.

1. *Didumas, tvirtumas*. Išskirtini tie vaizdingi posakiai, kurių pagrindas yra kresna, gremėzdiška meškos (meškino)¹⁰ povyza, be abejo, daranti didelio, stipraus žvėries įspūdį. Apie didelį, stiprų vyrą ar moterį sakoma: *Makingas* (stiprus) *kaip meška* Krtn; *Kaimynė tvirta [...] kaip meška* Šnč. Tokios pat reikšmės šios metaforos: *Toks meška, gali nešt* Ar; *Pagauk tokį mešką!* Ėr; *Sunku ištrūkti iš tokio meškino nagų* Skr; *Itoks meškiščias nežinia ką gal pakelt* Vrnv. Būdvardis *meškinis*, -ė yra stambaus, tvirto žmogaus epitetas, pvz.: *Tokia meškinė merga, o darbuoties nepaslenka* Šts; *Tvirtai sugniaužė mano ranką meškinėj savo letenų...* J. Balt. Analogišką reikšmę turi būdvardis *meškiškas*, -a ir prieveiksmis *meškiškai*.

'Briedis' lietuvių liaudies pasakymuose irgi yra didumo, tvirtumo simbolis, pvz.: *Didelis kaip briedis* Skr; *Tėvas toks pirdžiukas, o vaikai kaip briedžiai* Gs¹¹. Metafora *briedis* reiškia didelį tvirtą vyrą, pvz.: *Toks briedis, ką jam reiškia užsimest pūrelį žirnių* An; *Sūnai tokie briedžiai, kam tau bedirbt* Dbk. Frazeologizmas *suriesti briedžio ragu* reiškia įveikti, pvz.: *Aš tave suriesiu briedžio ragu, tai tu pamatysi!* Inšk.

⁹ T. Ivanauskas. Pasaulio žvėrys. V., 1973, p. 74.

¹⁰ Skolinys *meška* (žr. FrnW I 443) yra įaugęs į kalbą, o baltiškas žodis *lokys* beveik neturi perklinti reikšmių.

¹¹ Šiuo atveju vartojama antitezė kontrasto forma, kurios paskirtis yra padaryti didesnį įspūdį, plg. H. Yamaguchi. Essays towards English Semantics. Tokyo, 1961, p. 130.

Išvaizda	Negražus	Plaukai				Veidas			Lūpos			Dantys			Akys					Ausys			
		Gausūs	Pasišiaušę	Rudi	Trumpi	Negražus	Pailgas	Siauras	Atkištos	Placios	Skeltos	Dideli	Priešak.	Kramtymas	Aklas	Atsimerkęs	Žvairas	Liguitas	Piktas	Trumpa nosis	Trumpos	Stacionios	Geros
beždžionė	+					[+]														x			
briedis			x																				
ežys			+		[+]			x															
kiškis								x	x	x	[+]				[+]	+						x	+
kurmis														+						x	x		
lapė								x															
lūšis																			x				
meška		+	x																				
šeškas												x											
šikšnosparnis										x													
vilkas											[+]						x	+					
voverė		x		[+]								x	+						x				

Sutartiniai ženklai: + – pagrindinė uzualinė reikšmė; [+] – šalutinė uzualinė reikšmė; x – okazionalinė reikšmė.

Liūto, egzotinio gyvūno, vaizdinys atsispindėjo ir lietuvių kalbos palyginimuose, kuriuose 'liūtas' ('levas') iškyla kaip jėgos, galios simbolis. Apie stambų, stiprų vyrą sakoma: *Drūtas kaip levas* Plv; *Turėjo šešis sūnus kai levus* Rod; *Tarsi liūtas, sutraiškęs jo stuburkaulį, sviedė priešą žemèn* P. Cvir.

2. *Mažumas, nenkumas*. Mažo ūgio apibūdinimas zoomorfizmais yra skurdokas. Mažumo sąvokai nurodyti vartojamas tik kiškio (zuikio) įvaizdis. Šiuo atveju *zuikis* (*zuikiukas*) turi ir maloninę (kalbant apie mažus vaikus), ir menkinamąją (kalbant apie suaugusį mažo ūgio žmogų) reikšmę. Pastaroji reikšmė paprastai realizuojama palyginimu, kur *kiškiui* (*zuikiui*) kontrastuoja *kumelė* arba *karvė*, pvz.: *Puiki pora: kaip zuikis pri kumelės* Trk. Ironišką atspalvį turi ir palyginimai, kuriuose akcentuojamas ne tiek žmogaus mažumas, kiek jo fizinis silpnumas, pvz.: *Sudavė kaip kiškis kumelei* Varn; *Nu, ir uždavė: kai zuikys kumelei inspyrė* Kš.

3. *Stambumas*. Žmogaus apkūnumui, dramblotumui apibūdinti lietuvių kalboje vartojama keletas zoomimų.

Nutukęs žmogus dažnai lyginamas su barsuku (barsiuku), pvz.: *Išsiedęs kai barsukas* LTR, *Kai išeina į miestą, dykas pabūna, tai išsipeni kai barsiukas* Jnšk. Trumpos, storos žmogaus kojos kartais lyginamos su barsuko, pvz.: *Tavo kojos kaip barsiuko* Klvr.

Žodis *šeškastrėnis* ironiškai taikomas trumpam, storam vyrui, pvz.: *Šeškastrėnis, nė kokio liemens nēr* Als¹². O nutukusį žmogų apibūdina *dramblys*¹³, pvz.: *Sėdėjo jis mūsų raštinėje, nieko nedirbdamas [...] storas buvo kaip dramblys* B. Srug; *Iš Rygos [...] atsievakavo dvi senesnio amžiaus esesininkės, storos kaip drambliai* B. Srug.

Stambus, apkūnus žmogus kartais palyginamas su briedžiu (lonia), pvz.: *Insipenėjęs kaip briedis* Lp; *Ji tokia riebi lyg lonia*¹⁴ Lzd, dažniau su meška, pvz.: *Boba insampus kaip meška* Ktk; *Baisus jos išsipenėjimas – kaip meška* Pc; *Aug derlinga it Raudondvario meška* VP7. Panašių reikšmių yra ir šios metaforos: *Viena [mergina] liesutė, o kita baisi meška* Gs; *Manai, pakelsi tokį mešką* Gs. Didelės, stambios žmogaus galūnės vaizdingai palyginamos su meškos (lokio) kojomis, pvz.: *Tavo rankelės kaip lokio kojelės* LTR (Klvr); *Ką ji šoks, ką masnos, ka jos kojos kai meškos* (storos) Gs. *Meškakojis, -ė* „didelemis, storomis kojomis žmogus“: *Toks jau meškakojis tas vaikas!* Srv.

4. *Lieknumas, liesumas*. Zoomorfizmai žmogaus lieknumui ir liesumui apibūdinti yra negausūs. Šiuo atveju minėtinas stirnos įvaizdis. Su stirna lyginama aukšta, liekana, jauna mergina, pvz.: *Buvo tat jaunytėlė, aukšta, kliena kaip stirna mergaitė* Žem; *Augo kaine mergelė, kaip stirna girelėj* Vlkj; *Na, stirna, kaip straksi?* J. Balt. Estetinio pasigėrėjimo nebejaučiamo, kai su stirna lyginamas liesas, ilgakojis, ištįsęs žmogus, pvz.: *Kurs liesas, tėvas, klijonas, kojos kaip stirnos, tas padrikus* J; *stirnakojis, -ė* žmogus ilgomis (J. Elis), plonomis (Arm) kojomis. Zoonimas *kiaunė* taip pat kartais vartojamas liesam, menkam žmogui pavadinti, pvz.: *Tokiam kiaunelytei tik kiaušiniai gert* Vj.

¹² Pats šeškas yra plonas ir ilgas.

¹³ *Dramblys* etimologiškai siejasi su *dribti* (žr. FrnW I 104). Pats gyvūnas dėl savo masyvaus kūno ir nerangios išvaizdos buvo metaforiškai pavadintas *drambliu* ir kaip zoomorfizmas imtas taikyti žmogaus išvaizdai apibūdinti.

¹⁴ Palyginimai su *lonia*, įprasti lenkams ir baltarusiams, tikriausiai, yra skolinti, žr. V. Žulys. Keleto retų žodžių istorija. – „Baltistica“, I(2), 1965, p. 157 (40 išnaša).

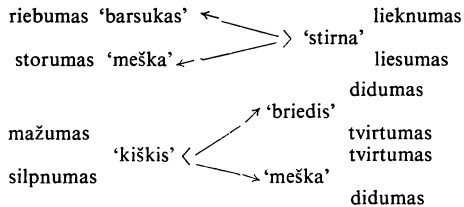
Žmogaus sudėjimą apibūdinantys zoomorfizmai

Sudėjimas \ Zoomorfizmai	Didelis	Tvirtas	Mažas	Menkas	Storas Riebus	Lieknas	Liesas
barsukas					+		
briedis	+	[+]					
kiaunė							
kiškis			+	[+]			
meška	[+]	+			[+]		
stirna						+	[+]

Aptarus žmogaus sudėjimą apibūdinančius zoomorfizmus, galima padaryti šias išvadas:

1. Zoomorfizmai, apibūdinantys žmogaus sudėjimą, paprastai yra uzualiniai.
 2. Kai kurie semantiniai laukai yra artimi (pvz., didumo ir tvirtumo, mažumo ir menkumo). Čia dvi reikšmės dažnai realizuojamos tuo pačiu zoomorfizmu. Viena iš minėtųjų reikšmių būna tam tikro zoomorfizmo pagrindinė reikšmė, kita – jos variantas (arba šalutinė reikšmė).

3. Šios reikšmės zoomorfizmai turi tokias semantines opozicijas:

4. Šio tipo zoonimais paprastai apibūdinamos tokios žmogaus sudėjimo ypatybės, kurios viršija normą, tad ir atitinkami zoomorfizmai dažnai turi menkinamąjį ar net groteskinį atspalvį.

Apskritai, visi aptartieji zoomorfizmai dažniausiai yra menkinamosios reikšmės. Tačiau kartais jie gali įgauti ir familiarų maloninį atspalvį, nes žaismingas įžaidžia-

mųjų žodžių vartojimas artimiems ir neabejotinai mieliems žmonėms (vaikams, moterims) apibūdinti sušvelnina tų žodžių reikšmes¹⁵, pvz.: *Apžėlęs kai meškų patinas; Ko čia lendi, ežiokel* ir pan. Vis dėlto tam tikras menkinamasis momentas (familiarumas, prašūmo demonstravimas) išlieka net ir šiais atvejais.

НЕКОТОРЫЕ ЗООМОРФНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОБЩЕЙ ВНЕШНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

Резюме

Описываются переносные значения названий некоторых диких животных, используемых для характеристики внешности и комплекции человека в литовском языке. Делается попытка определить узуальные (основные и побочные) и окказиональные переносные значения. Например, общая внешность и отдельные части тела характеризуются зоонимами в следующих основных и побочных узуальных значениях:

Основные значения:

'обезьяна' некрасивы";
 'еж' лохматый;
 'заяц' 1) косой;
 2) хороший слух;
 'крот' слепой;
 'медведь' волосатый;
 'волк' злой, угрюмый взгляд;
 'белка' быстрое жевание;

Побочные значения:

некрасивое лицо;
 волосы ежиком;
 1) открытые глаза;
 2) рассеченная губа (зайчья губа);
 —
 —
 большие, длинные зубы;
 рыжий волос.

Комплекция характеризуется следующими зооморфизмами:

Основные значения:

'барсук' жирный;
 'лось' большой;
 'заяц' маленький;
 'медведь' 1) сильный;
 2) —
 'косуля' стройный;

Побочные значения:

—
 сильный;
 слабый;
 1) большой;
 2) толстый;
 худой.

Понятия *большой*, *маленький* соответственно связаны с понятиями *сильный*, *слабый*, и таким образом зооморфизмы *лось*, *заяц*, *медведь* как будто удваиваются, т. е. образ комплекции человека возникает именно вследствие такого семантического сцепления двух узуальных значений.

¹⁵ G. A. van Dongen. *Amelioratives in English*. Rotterdam, 1933, p. 12.